

Afaq SADIQOVA,

Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
 “Mülki hüquq, mülki proses, sosial iqtisadi əlaqələr”
 şöbəsinin böyük elmi işçisi.
 afaqsadiqova6@gmail.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MİQRASIYA PROSESLƏRİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN HÜQUQİ ƏSASLARI

Açar sözlər: miqrasiya, miqrasiya prosesləri, qanusuz miqrasiya, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər.

Keywords: migration, migration processes, illegal migration, foreigners and stateless person.

Ключевые слова: миграция, миграционные процессы, нелегальная миграция, иностранцы и лица без гражданства.

Ə halinin miqrasiyası çox qədim və mürəkkəb sosial bir proses olub müxtəlif ölkələrin və bölgələrin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyələri, siyasi və mənəvi amilləri ilə sıx bağlıdır. Miqrasiya sinfi cəmiyyətin yaranmasına qədər kortəbii xarakter daşıyıb desək yanlışdır. Dünyada ilk miqrasiya prosesləri ibtidai icma dövründə təbii şəraitdən asılı olaraq baş verib. Demək olar ki, miqrasiya bəşər tarixinin bütün ictimai-iqtisadi formasiyanın mərhələlərində (ibtidai icma, quldarlıq, feodalizm, kapitalizm, sosializm) mövcud olub. İstər qədim dövrlərdə istərsə də müasir dövrdə miqrasiyaya əsas səbəb insanların yaxşı və firavan həyat tərzini keçirmək məqsədilə bir ölkədən digərinə köç etmələridir.

Müasir dövrdə beynəlxalq iqtisadi-siyasi münasibətlərin keyfiyyətə yeni müstəviyə keçməsi, iqtisadi və sosial-mədəni həyatın beynəlmilləşdirilməsi, eyni zamanda müharibələrin, milli, irqi, regional münaqişələrin, fəvqəladə vəziyyətlərin və təbii fəlakətlərin doğurduğu problemlər əhalinin daha çox kütləvi miqrasiyası ilə müşayiət olunur. Bununla belə, yeni dünya düzəninə diktə etdiyi obyektiv gerçəkliklər fonunda sürətli

qloballaşmanın açdığı yeni era miqrasiya sahəsində yeni imkanlarla bərabər, həm də bütün dünyada cəmiyyətlər və ölkələr qarşısında yeni problemlərin yaranmasına səbəb olub. Qətiyyətlə demək olar ki, miqrasiya həyat tərzinə çevrilmişdir. Qəbul edilmiş ümumi anlayışa görə miqrasiya insanların bir ölkədən digər ölkəyə həmişəlik və ya uzun müddətə köçməsidir (11).

Qeyd edilməlidir ki, qloballaşma prosesləri ilə əlaqədar geniş vüsət almış qeyri-qanuni miqrasiya prosesləri də özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur. İlk növbədə qeyri-qanuni miqrasiya prosesləri dövlətlərin milli təhlükəsizliyi üçün aşkar problemlər doğurduğundan dövlətlərin milli təhlükəsizliyi baxımından miqrasiyanın da çevik mexanizmlər əsasında idarə olunmasını aktual məsələlərdən birinə çevirir. Çünki qeyri-qanuni miqrantlar arasında bəzən müxtəlif ağır cinayətlərə görə hüquq-mühafizə orqanlarının axtarışında olan cinayətkarların – terrorçuların, silah-sursat, narkotik vasitə, habelə insan alverçilərinin, dini-siyasi ekstremistlərin və s. olması vəziyyəti daha da ciddiləşdirir. Bu baxımdan hər bir dövlət həm daxili əmək bazarının, həm də ümumən təhlükəsizlik maraqlarının təmini baxımından qeyri-qanuni miqrasiyaya qarşı mübarizə aparır, bu sahənin çevik və işlək mexanizmlər əsasında tənzimlənməsini təmin edir.

Azərbaycan ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarında daxili-xarici məcburi miqrasiyaya məruz qalmışdır. Ermənistanın apardığı deportasiya, soyqırımı və təcavüzkarlıq siyasəti nəticəsində Azərbaycan keçmiş SSRİ-də qaçqın və məcburi köçkün problemi ilə üzləşmiş ilk respublika olub. Er-

mənistanın etnik təmizləmə və təcavüzkarlıq siyasəti nəticəsində yüz minlərlə soydaşımız doğma ev–eşiyindən didərgin düşərək, respublikamızın müxtəlif bölgələrində sığınacaq tapıb. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələsi yeni ictimai–iqtisadi formasıyanın ən aktual məsələlərindən biri hesab edilirdi. Belə ki, Azərbaycanın müharibə şəraitində yaşamasını, 1 milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünün doğma torpaqlarından didərgin düşməsinə, o cümlədən respublikanın əlverişli geosiyasi məkanda yerləşməsinə, əhəmiyyətli tranzit–kommunikasiya malik olması ölkədə daxili–məcburi miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi istiqamətində əməli tədbirlərin həyata keçirilməsinin zəruri edirdi.

Azərbaycan Respublikasında aparılan uğurlu siyasi və iqtisadi islahatlar nəticəsində yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi və bütün sahələrdə müşahidə olunan sürətli inkişaf ölkəmizə gələn əcnəbilərin sayının ildən–ilə əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan inkişaf etdikcə əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslər üçün daha cəlbedici bir regiona çevrilir, ölkəmizə miqrasiya axını ildən–ilə artır. Beləliklə, sürətli sosial-iqtisadi tərəqqi, energetika və nəqliyyat sahələrində beynəlxalq kommunikasiyaların genişləndirilməsi, eyni zamanda əlverişli geosiyasi mövqe Azərbaycan Respublikasında da miqrasiya proseslərinin intensivləşməsinə gətirib çıxarıb. Habelə, ölkəmizin bir sıra dövlətlərlə vizasız gediş–gəliş rejiminin mövcud olması nəticəsində respublikamızın ərazisindən tranzit qaydada keçən və ya ölkəmizə qısa müddətə gələn, üçüncü dövlətlərə getmək istəyən, yaxud qanuni əsaslar olmadan ölkə ərazisində yaşamaq istəyən əcnəbilərin sayının artmasına səbəb olmuşdur. Bu da, öz növbəsində, ölkənin inkişafı və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından milli maraqlara uyğun miqrasiya siyasətinin həyata keçirilməsini, onun əsasında miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi sisteminin təkmilləşdirilməsini və inkişaf etdirilməsini, dövlət orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini və bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı zəruri edir.

Azərbaycan Respublikasında miqrasiya proseslərinin idarə olunması və tənzimlənməsi məq-

sədilə həm qanunvericilik, həm də onun tətbiqi sahəsində bir sıra əsaslı tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2004–cü ildə dövlət hakimiyyəti orqanları qarşısında əsas məqsədləri müəyyən edən "Dövlət Miqrasiya Siyasəti Konsepsiyası" qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 iyul 2006–cı il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Proqramı (2006–2008–ci illər)" təsdiq edilmişdir. Özündə kompleks tədbirlər sistemini əks etdirən Dövlət Proqramında miqrasiya idarəetmə sisteminin inkişaf etdirilməsi, miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi və proqnozlaşdırılması, bu sahədə qanunvericiliyin beynəlxalq normalara və müasir dövrün tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsi, qanunların tətbiqinin effektivliyinin təmin edilməsi, miqrasiya sahəsində vahid məlumat bankının, müasir avtomatlaşdırılmış nəzarət sisteminin yaradılması, qeyri-qanuni miqrasiyanın qarşısının alınması, miqrantlarla bağlı sosial müdafiə tədbirlərinin həyata keçirilməsi və digər mühüm məsələlər yer almışdır (2).

Məlum olduğu kimi, 2007–ci ilə qədər Azərbaycanda miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi ayrı–ayrı nazirliklərin (Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və s.) müvafiq idarələri tərəfindən həyata keçirilirdi.

Ölkəmizdə miqrasiya sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, idarəetmə sisteminin inkişaf etdirilməsi, miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi və proqnozlaşdırılması, bu sahədə müvafiq dövlət orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 mart 2007–ci il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidməti yaradılmışdır (3). Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 8 aprel 2009–cu il tarixli fərmanı ilə Dövlət Miqrasiya Xidmətinə hüquqmühafizə orqanı statusu verilmiş, habelə Milli Məclisin 4 dekabr 2009–cu il tarixli qərarı ilə "Miqrasiya orqanlarında qulluq keçmə haqqında Əsasnamə" təsdiq edilmişdir.

Qəbul edilmiş normativ hüquqi aktlara əsasən Dövlət Miqrasiya Xidməti ölkə ərazisində müvəq-

qəti olan, habelə müvəqqəti və daimi yaşayan əcnəbilərin Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tələblərinə riayət etmələri üzərində miqrasiya sahəsinə nəzarəti həyata keçirir, mövcud qanunvericiliyin tələblərini pozmuş əcnəbilərin ölkə ərazisindən çıxarılması üçün müvafiq tədbirlər görür. Bundan başqa, ölkəmizdə miqrasiya sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, qanunvericiliyin beynəlxalq normalara və müasir dövrün tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsi, qanunların tətbiqində yol verilən nöqsanların və sui-istifadə hallarının aradan qaldırılması, habelə ölkəmizin milli təhlükəsizliyinin və demoqrafik inkişafının təşkili məsələləri Dövlət Miqrasiya Xidmətinin vəzifələri hesab edilir.

Demək olar ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti yarandığı ilk gündən insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına hörmət, qanunvericiliyə ciddi riayət etmək və yüksək humanizm prinsiplərini rəhbər tutaraq müvafiq dövlət orqanları Daxili İşlər Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi, Dövlət Təhlükəsizlik Xidməti, Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və digər aidiyyəti qurumlarla birlikdə fəaliyyət göstərir və miqrasiya sahəsində bu orqanların fəaliyyətini əlaqələndirir. Təcrübə göstərir ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti öz vəzifələrini yerinə yetirərkən, hüquqlarını həyata keçirərkən mərkəzi, yerli icra hakimiyyəti orqanları və qeyri-hökumət təşkilatları ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya qanunvericiliyinin tələblərinə görə ölkəmizdə yaşayan və işləyən əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin yerli şəraitə uyğunlaşdırılması məhz bu Xidmətin prioritet vəzifələrindən biridir. Dövlət Miqrasiya Xidməti bu istiqamətdə apdığı tədbirlərə bəzi dövlət orqanlarını cəlb etsə də lakin bu sahədə aparılan tədbirlərin nəticəsi kifayət qədər səmərə vermir. Nəzərə almaq lazımdır ki, ölkəmizdə əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin vaxtında və qanunauyğun yerli şəraitə uyğunlaşdırılmasının təmin edilməsi dövlətimizin milli təhlükəsizliyinin və sabitliyin təmin edilməsi deməkdir. Bu baxımdan **təklif edirik** ki, ölkəmizdə əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin yerli şəraitə uyğunlaşdırılması ilə bağlı Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən keçirilən

tədbirlərə müvafiq dövlət orqanları ilə yanaşı, həmkarlar təşkilatları, kütləvi informasiya vasitələri və ictimaiyyətin nümayəndələri, hüquq İnstitutlarının cəlb edilməsi qanunauyğun hesab edilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə miqrasiya proseslərinin idarə olunması və tənzimlənməsi məqsədilə bir sıra yeni normativ hüquqi aktlar qəbul olunmuş, mövcud qanunvericilik aktlarına əlavə və dəyişikliklər edilmiş, elektron informasiya resursları yaradılmış və miqrasiya proseslərinin idarə olunması mexanizmi təkmilləşdirilmişdir. Belə ki, miqrasiya proseslərinin vahid və çevik prosedurlar əsasında tənzimlənməsi, bu sahədə yaranan biləcəklər manevənin tamamilə aradan qaldırılması, sənədləşmənin sadələşdirilməsi məqsədilə “Miqrasiya proseslərinin idarə olunmasında “bir pəncərə” prinsipinin tətbiqi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 4 mart 2009-cu il tarixli 69 nömrəli fərman imzalamışdır (5).

Bu Fərmanın icrası ilə əlaqədar olaraq Dövlət Miqrasiya Xidmətinə daxil olan müraciətlərin sayı artmış, vahid prinsipin icrasında ciddi nəzarət mexanizmi yaradılmış, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin ölkəmizin ərazisində qanuni əsaslarla yaşamaları və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaları üçün müvafiq icazələrin verilməsi, onların yaşayış yeri üzrə qeydiyyatı alınması prosedurları tam sadələşdirilmişdir. Məsələn, 1 iyul 2009-cu il tarixdən əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər qeyd edilən məsələlərlə əlaqədar artıq bir neçə dövlət orqanına deyil, yalnız bir ünvana – Dövlət Miqrasiya Xidmətinə müraciət edirlər.

Ölkəmizdə miqrasiya proseslərinə nəzarətin gücləndirilməsi və informasiya texnologiyalarının tətbiqi istiqamətində də bir sıra normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 iyun 2010-cu il tarixli 276 nömrəli fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin Vahid Miqrasiya Məlumat Sistemi haqqında Əsasnamə” təsdiq edilmişdir. Bu fərmana əsasən Vahid Miqrasiya Məlumat Sistemi (VMMS) ilə “Giriş-Çıxış və Qeydiyyat” İdarələrarası Avtomatlaşdırılmış Məlumat Axtarış Sistemi əlaqələndirilmişdir (6). Bu iki sistem ölkəmizdə miqrasiya proseslərində iştirak edən hüquq-mühafizə və müvafiq

dövlət orqanlarının bu sahədə fəaliyyətlərini əlaqələndirir.

Azərbaycanda miqrasiya proseslərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin də ölkə ərazisində müvəqqəti olma və yaşama müddətləri ilə bağlı bir sıra normativ hüquqi aktlar da qəbul edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 9 iyun 2009-cu il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında müvəqqəti olma müddətinin uzadılması Qaydaları” və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 30 iyun 2009-cu il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə Azərbaycan Respublikasında müvəqqəti yaşamaq üçün icazənin verilməsi Qaydaları”-nı göstərmək olar (8,9). Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 14 may 2010-cu il tarixli 136s nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında 2010–2011-ci illərdə “Elektron hökumət”-in formalaşdırılması üzrə Fəaliyyət Proqramı” çərçivəsində xidmətdaxili “elektron sənəd dövriyyəsinin təşkili” üçün proqram təminatı hazırlanmış və sınaq üçün təqdim edilmişdir. Habelə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Dövlət orqanlarının elektron xidmətlər göstərməsinin təşkili sahəsində bəzi tədbirlər haqqında” 24 may 2011-ci il tarixli fərmanına müvafiq olaraq Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən “Elektron xidmətlərin” göstərilməsi üçün rəsmi internet sahifəsində xüsusi elektron xidmət bölməsi yaradılmış və 1 sentyabr 2011-ci il tarixdən etibarən Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən elektron xidmətlərin göstərilməsinə başlanılmışdır.

Azərbaycan Respublikasında gedən qloballaşma şəraitində miqrasiya proseslərinin dövlət tənzimlənməsinin hüquqi əsaslarının təmin edilməsi, beynəlxalq əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi, beynəlxalq təcrübədən səmərəli istifadə edilməsi və digər zəruri tədbirlər miqrasiya proseslərinin əsas göstəricilərinə və dinamikasına da müsbət təsir etmişdir. Belə ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti yarandığı dövrdən (2007) qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə tədbirləri intensivləşdirilmiş, əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin ölkəmizdə qeyri-qanuni yaşama və əmək fəaliyyəti ilə məş-

ğul olma qaydalarının pozulması halları aşkar edilərək qarşısı alınmışdır.

Dünya ölkələrində olduğu kimi Azərbaycanda da miqrasiya proseslərinin əsas istiqamətlərindən biri qanunsuz miqrasiyaya qarşı aparılan mübarizə təşkil edir. Ölkəmizdə qanunsuz miqrasiyanın qarşısının alınması dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. Qanunsuz miqrasiyaya qarşı aparılan mübarizənin nəticələrini Dövlət Miqrasiya Xidmətinin illər üzrə əldə edilmiş statistik göstəricilərdən də görmək olar. Belə ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti 2012-ci ili ərzində Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əməkdaşları tərəfindən keçirilmiş müvafiq tədbirlər nəticəsində 28000 artıq əcnəbi tərəfindən inzibati qanunvericiliyin tələblərinin pozulması halları müəyyən edilmişdir. Onlardan 6.738 nəfərin cərimə tətbiq edilməklə ölkə ərazisində yaşamaları leqallaşdırılmış, 22.231 əcnəbi barəsində isə ölkə hüdudlarından kənara çıxarılması barədə qərarlar qəbul edilmişdir (12).

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 69-cu maddəsinin tələblərinə əsasən əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasında olarkən, qanunla və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilə ilə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə bərabər bütün hüquqlardan istifadə edə bilər və bütün vəzifələri yerinə yetirməlidirlər (1, s.21). Konstitusiyanın bu müddəasına uyğun olaraq ölkəmizdə yaşayan əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquq və azadlıqları müvafiq normativ hüquqi aktlarla tənzimlənir. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hallarla ölkəmizin ərazisinə qanuni əsaslarla gələn əcnəbilərlə yanaşı, qanunvericiliyin tələblərinə əməl etməyən əcnəbilər də vardır. Ona görə qeyri-qanuni miqrasiyanın qarşısının alınması dövlətimizin milli təhlükəsizliyinin təmini baxımından vacib şərtlərdən biridir. Bu məqsədlə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 2014-cü ildə qanunsuz miqrasiyaya qarşı apardığı mübarizə üzrə dinamikanı nəzərdən keçirək. Bu il üzrə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin statistik göstəricilərində bu istiqamətdə aparılan işlər üzrə artımı müşaidə edilir. Məsələn, 2014-cü ildə 17.416 əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxs tə-

rəfindən Azərbaycan Respublikasında olma, habelə müvəqqəti və daimi yaşama qaydalarına əməl etmədən inzibati qanunvericiliyin tələblərinin pozulması halları müəyyən edilmişdir. Onlardan 3.199 nəfərin cərimə tətbiq edilməklə ölkə ərazisində yaşamaqları leqallaşdırılmışdır. Qalan 12.700 əcnəbi barəsində Azərbaycan Respublikası ərazisini 48 saat ərzində tərk etmə, 1.517 əcnəbinin isə inzibati qaydada ölkə hüdüdlərindən kənara çıxarılmaları barədə qərarlar qəbul edilmişdir (13).

Qeyd edilməlidir ki, 2017-ci il ərzində qanunsuz miqrasiyaya qarşı aparılan mübarizə əvvəlki illərə nisbətən bir qədər fərqlidir. Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 2017-ci ilin fəaliyyətinin yekunlarına nəzər yetrsək görürük ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti hesabat dövründə Azərbaycan Respublikasının ərazisinə 1 432 700 nəfər əcnəbinin girişi qeydə alınıb. Ölkəyə girişi qeydə alınmış əcnəbilərdən 720 024 nəfəri olduğu yer üzrə qeydiyyatda alınıb. Miqrasiya qanunvericiliyinin tələblərini pozmuş 18 540 əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxs barəsində müvafiq qərarlar qəbul edilib (14).

Bu istiqamətdə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 2020-ci ilin fəaliyyətinin yekunlarına görə fəaliyyət istiqamətlərindən biri qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə aparılması olan Xidmət tərəfindən miqrasiya qanunvericiliyinin tələblərini pozmuş 9.603 əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxs, həmçinin Azərbaycan Respublikası vətəndaşları barəsində müvafiq qərarlar qəbul edilmişdir (15).

Beləliklə, Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən 2014-cü, 2017-ci və 2020-ci illər üzrə qanunsuz miqrasiyaya qarşı aparılan mübarizənin statistik göstəricilərindən görüldüyü kimi bu istiqamətdə aparılan mübarizənin nəticələri fərqli göstəricilərlə müşaidə olunur. Belə ki, 2014-cü ildə qanunvericiliyinin tələblərini pozmuş 17.416 nəfər əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə qarşı müvafiq qərarlar qəbul edildiyi halda, 2017-ci ildə isə bu rəqəm 18 540 (1124 nəfər çox) təşkil etmişdir. Bu illərdən fərqli olaraq 2020-ci ildə pandemiya dövründə miqrasiya qanunvericiliyinin tələblərini pozmuş 9.603 əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə qarşı müvafiq inzibati (7813 nəfər az) qərarlar qəbul edilmişdir.

Fikrimizcə, Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən 2014-2020-ci illər üzrə qanunsuz miqrasiya-

ya qarşı aparılmış mübarizənin nəticələri onu deməyə əsas verir ki, bu sahədə işin səmərəliliyini artırmaq üçün Dövlət Miqrasiya Xidməti öz fəaliyyətini qanunvericiliyin tələblərinə uyğun şəkildə qurmaqlı, şəffaflığın tam təmin etməli, beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq normativ hüquqi bazanı daim təkmilləşdirməli və müraciət edənlərin məmnunluğunun təmin edilməsinə nail olmalıdır.

Aparılmış təhlillər onu deməyə əsas verir ki, miqrasiya nəzarəti sistemi qanunsuz miqrasiya ilə bağlı mövcud vəziyyətə mütləq mənada adekvat olmalı, habelə miqrasiya prosesləri üzrə idarəetmə beynəlxalq öhdəliklərin yerinə yetirilməsini, insan hüquq və azadlıqlarının, dövlətin milli maraqlarının və təhlükəsizliyinin etibarlı qorunmasını tələb edir. Bu baxımdan **təklif edirik ki**, qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə sahəsində xarici ölkələrin müvafiq miqrasiya xidmət orqanları, diaspora təşkilatları, qeyri hökumət təşkilatları, həmkarlar təşkilatları, habelə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın gücləndirilməsi, həmsərhəd dövlətlərlə müqavilə prosesinin aktivləşdirilməsi, öhdəlik və məsuliyyət nəzərdə tutan müvafiq sazişlərin bağlanması məqsədəuyğun hesab edilsin.

Fikrimizcə, qanunsuz miqrasiya hər bir dövlətin milli maraqları və təhlükəsizliyi üçün təhlükə mənbəyi, hər an partlaya biləcə bir barıt çəlləyini xatırladır. Onun üçün qeyri-qanuni miqrasiyaya qarşı mübarizədə təkcə Dövlət Miqrasiya Xidməti deyil, bütün müvafiq dövlət orqanları, bütün xalq yaxından iştirak etməlidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev müşavirələrin birində qeyd etmişdir: “Biz əlbəttə ki, qapılarımızı bütün qonaqlara açırıq. Ancaq hər şey qanun çərçivəsində olmalıdır. Qanunsuz miqrasiyaya qarşı çox ciddi mübarizə aparılmalıdır. Azərbaycana işləmək üçün gələn qanunlarımızı, milli dəyərlərimizə, ənənələrimizə hörmətlə yanaşmalıdırlar. Belə olan halda xarici ölkələrin Azərbaycana gələn vətəndaşlarının da yaşayışı üçün bütün şərait yaradılacaqdır”.

Ölkə Prezidentinin qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizənin aparılması ilə bağlı söylədiyi dəyərli fikirlərini rəhbər tutaraq **təklif edirik ki**, ölkəmizdə qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi üçün ilk növbədə Dövlət Miqrasiya Xidməti ilə aidiyyəti dövlət orqanlarının (Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazir-

liyi, Azərbaycan Respublikası Təhlükəsizlik Xidməti, Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Sərhəd Xidməti, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və s.) bu sahədə birgə fəaliyyəti təmin edilməli, qanunvericilik bazası təkmilləşdirilməli, o cümlədən daxili miqrasiyanın hüquqi tənzimlənməsini, qeyri-qanuni miqrantların ölkə ərazisindən çıxarılmasını, ölkəmizin ərazisindən tranzit keçid qaydalarının daha da təkmilləşdirilməsinə nail olmaq, Dövlət Miqrasiya Xidməti ictimaiyyət, həmkarlar təşkilatları, qeyri hökumət təşkilatları ilə birlikdə ölkə ərazisində qanunsuz yaşayan, əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin aşkar edilməsi istiqamətində müntəzəm tədbirlərin keçirilməsi təmin edilməlidir. Bu halda qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizənin səmərəliliyinə nail olmaq mümkündür.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci il bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də davam edən pandemiya dövründə miqrasiya proseslərinin ən çox təsirə məruz qalmış sahələrdən biridir. Buna baxmayaraq ölkəmizdə koronavirusla mübarizə tədbirləri çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah tərəfindən sistemli tədbirlər görülməklə yanaşı, miqrasiya prosesləri də diqqətdə saxlanılıb. Lakin statistik göstəricilərə görə pandemiya dövründə ölkəmizə gələn əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin sayında xeyli sayda azalma müşahidə olunur.

Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 2020-2021-ci ilin statistik məlumatlarına əsasən, 2020-ci ilin ilk iki ayı ilə 2019-cu ilin yanvar-fevral aylarının müqayisəsində ölkəyə gələn əcnəbilərin (15% artma) və Dövlət Miqrasiya Xidmətinə edilən müraciətlərin sayında çoxalma müşahidə olunsa da, pandemiya dövründə dövlət sərhədindən giriş-çığışın məhdudlaşdırılması səbəbindən bu dinamika azalmaya doğru dəyişib. Belə ki, 2019-cu il ilə müqayisədə hesabat dövründə ölkəyə daxil olan əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin sayında 4 dəfə, olduğu yer üzrə qeydiyyatda 4.7 dəfə, ölkədə müvəqqəti yaşayanların arasında 16%, daimi yaşayanlarda 18%, iş icazəsi alanlarda 9%, qaçqın statusu üçün müraciətlərdə 87% azalma

qeydə alınıb (16).

Qeyd etmək lazımdır ki, miqrasiya prosesləri istiqamətində Dövlət Miqrasiya Xidmətinin fəaliyyəti əvvəlki illərə nisbətən pandemiya dövründə (2020-2021) ən çox təsirə məruz qalmış sahələrdən hesab edilsə də, lakin bu Xidmət COVID-19 infeksiyası ilə əlaqədar əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin sağlamlığının və təhlükəsizliyinin qorunması, onların rahatlığının təminatı, evdən çıxma səbəblərinin minimuma endirilməsi məqsədilə məlumatlandırma tədbirlərini gücləndirmiş və bütün elektron xidmətləri yenilənmiş və sadələşdirilmişdir. Belə ki, elektron xidmətlərin təkmilləşdirilməsi nəticəsində ötən il müvəqqəti olma müddətinin uzadılması, iş və yaşama icazələri ilə bağlı elektron müraciətlərin sayında 2019-cu il ilə müqayisədə 8.5 dəfə artım müşahidə olunub. Həmçinin pandemiya dövründə məlumatlandırmanın artırılması və qəbul edilən zənglərin kəskin çoxalması səbəbindən Dövlət Miqrasiya Xidmətinin 919 Çağrı Mərkəzi gücləndirilmiş iş rejiminə keçirilmiş, işçi qüvvəsi və texniki imkanları artırılmış, ümumilikdə fəaliyyətinin günün tələblərinə uyğun qurulması təmin edilmişdir. Məsələn, 2020-ci il ərzində Çağrı Mərkəzinə edilən zənglərin sayı əvvəlki illərə nisbətən 2.2 dəfə artaraq, 244.398 olmuşdur (16).

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, pandemiya dövründə ölkə ərazisində olan və məlum səbəblərdən ölkəni tərk edə bilməyən əcnəbilərin ölkədə müvəqqəti olma müddətinin uzadılması üçün müraciət edilməsi zərurəti aradan qaldırılmışdır. Belə ki, 59.963 əcnəbinin ölkədə olma müddəti özləri müraciət etmədən uzadılmışdır. Dövlət sərhədində tətbiq olunan məhdudiyətlər aradan qaldırıldıqdan sonra həmin subyektlər qısa müddət ərzində ölkəni tərk edə bilməsi üçün müvafiq tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. O da qeyd edilməlidir ki, əcnəbilərin qanunsuz miqranta çevrilməsinin qarşısının alınması ilə bağlı görülmüş tədbirlərin nəticəsində 2020-ci il ərzində Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən miqrasiya qanunvericiliyinin tələblərinin pozulması ilə bağlı qəbul edilmiş qərarların sayında 51% azalma qeydə alınmışdır.

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, 2020-ci il dövlətimiz və xalqımız üçün müstəqillik tarixində ən şərəfli il kimi yadda qaldı. Belə ki, müzəffər Ali

Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etdi. Vətən müharibəsində qazanılmış bu şərəfli qələbə regionda sabitliyin, təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı və ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi, o cümlədən miqrasiya sahəsi üçün yeni imkanlar yaratdı. Hazırda azad olunmuş ərazilərə dövlətimiz tərəfindən Böyük Qayıdışla əlaqədar əsas prioritetlər müəyyənləş-

dirilir. Fikrimizcə, bu istiqamətdə Dövlət Miqrasiya Xidməti də işğaldan azad olunmuş ərazilərdə sosial-iqtisadi inkişafın dəstəklənməsi, həmin ərazilərə xarici investisiyaların cəlb olunması və miqrasiya axınlarının bu ərazilərə istiqamətləndirilməsi üçün öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olan bütün tədbirlərin icra edilməsinə cəlb edilməli və bu sahədə qanunvericilik bazası təkmilləşdirilməli və müasir dövrün tələblərinə cavab verən yeni dövlət proqramları hazırlanmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Qanun nəşriyyatı.2021.s.56.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 iyul 2006–cı il tarixli sərəncamı.
3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 mart 2007–ci il tarixli fərmanı.
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 8 aprel 2009–cu il tarixli fərmanı.
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 4 mart 2009–cu il tarixli 69 nömrəli fərmanı.
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 iyun 2010–cu il tarixli 276 nömrəli fərmanı.
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 may 2011–ci il tarixli fərmanı.
8. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 9 iyun 2009–cu il tarixli Qərarı.
9. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 30 iyun 2009–cu il tarixli Qərarı.
10. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 14 may 2010–cu il tarixli 136s nömrəli sərəncamı.
11. <https://az.wikipedia.org/wiki/Miqrasiya>
12. https://migration.gov.az/az/press_detail/316.
13. https://migration.gov.az/az/press_detail/327.
14. https://www.migration.gov.az/index.php/az/news_detail/10242.
15. https://migration.gov.az/index.php/az/news_detail/12725.
16. https://migration.gov.az/az/news_detail/14368.

Afag Sadigova

Legal bases of regulation of migration processes in the Republic of Azerbaijan

The article analyzes the legal framework for regulating migration processes in the Republic of Azerbaijan, the implementation of normative legal acts adopted in this area, statistical indicators and dynamics of the fight against illegal migration by the State Migration Service over the years and makes a number of proposals.

Афэг Садыгова

Правовые основы регулирования миграционных процессов в Азербайджанской Республике

В статье анализируется правовая база регулирования миграционных процессов в Азербайджанской Республике, реализация нормативных правовых актов, принятых в этой сфере, статистические показатели и динамика борьбы с незаконной миграцией со стороны Государственной миграционной службы по годам и делается ряд предложения.